

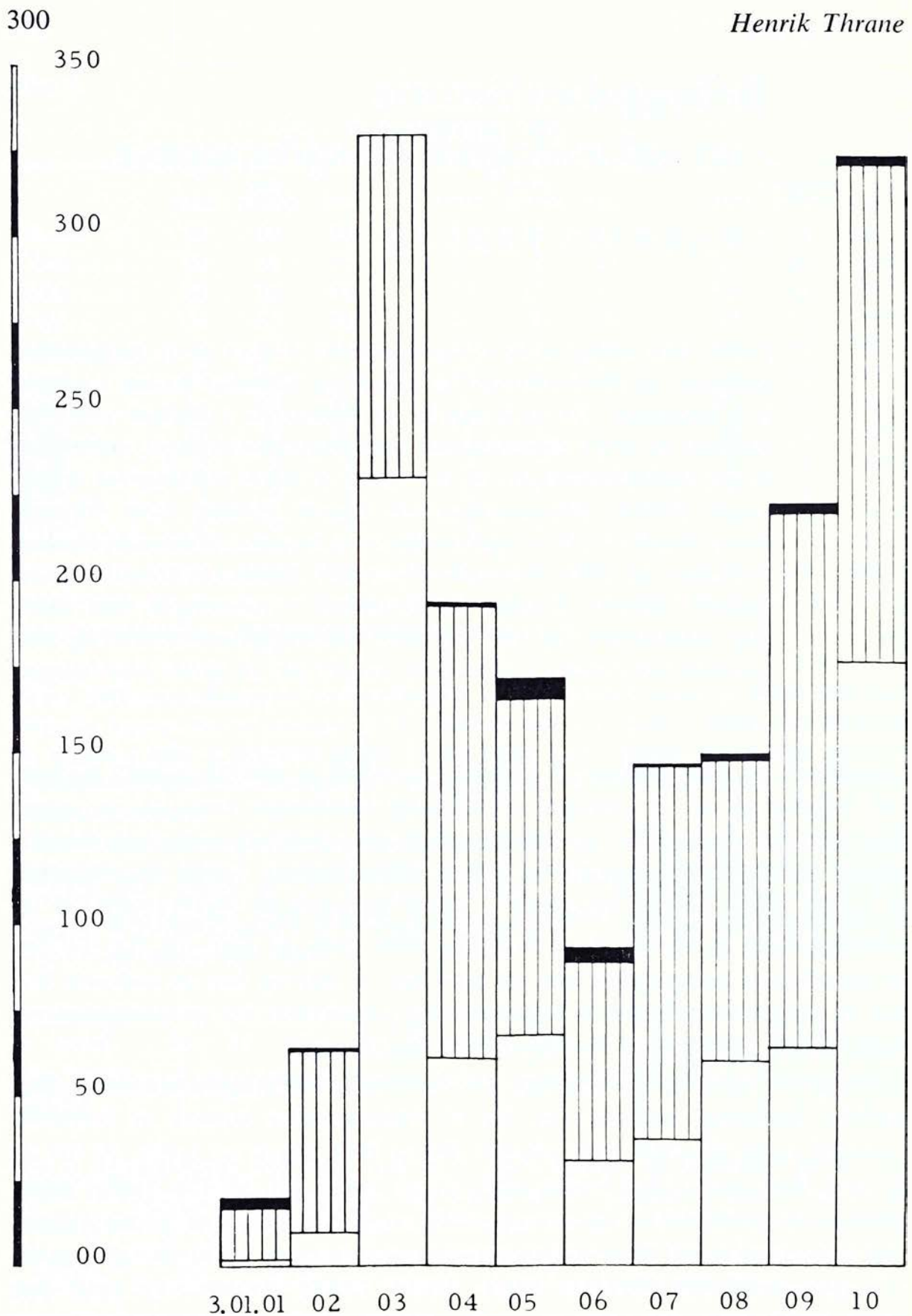
Bebyggelseshistorie - en arkæologisk arbejdsopgave

A F H E N R I K T H R A N E

Det er ikke muligt at få et repræsentativt indtryk af de forhistoriske samfund, da fundmaterialet er spredt og tilfældigt fordelt i geografisk henseende. En undersøgelse af forholdene i Holbæk amt viser hvordan en række tilfældigheder – undersøgelsestidspunkt, indførelsen af nye dyrkningsmetoder m. m. – giver et skævt grundlag for arkæologens arbejde. Museumsinspektør Henrik Thrane, Fyns Stiftsmuseum, hævder at det er nødvendigt med intensive lokalundersøgelser, hvis man vil drive bebyggelseshistorie i Danmark. Henrik Thrane skitserer derefter hvordan lokalmuseerne i samarbejde med andre kan koncentrere sig om udvalgte undersøgelsesområder, og han fortæller om Odense Universitets projekt for en sådan undersøgelse.

Grundlaget for vort studium af fortidens samfund er egentlig ganske forkert. Det udgøres af en vis mængde af tilfældigt frembragte fund fra en meget lang periode og med en ganske usystematisk spredning over hele landet. Mange værdifulde iagttagelser er gjort i tidens løb og mange fund kendes, så mange endda at man fristes til at tro at de må være tilstrækkelige til en rekonstruktion af forholdene i fortiden. Men prøv at gøre det for nutiden på grundlag af en mødding hist, en plov her, et bilvrag der, et nedrevet hus her, et par grave og nogle få kasseroller og plasticvarer fra en marskandiserbutik, fundet hist og her i vort nuværende landområde.

Netop det spredte og tilfældige ved fundenes fremdragelse og deres geografiske fordeling udelukker os fra et repræsentativt indtryk af fortidens samfund og de drivende mekanismer. Det er ikke nogen ny tanke, og der er da også flere gange gjort forsøg på at gå en anden vej. Sophus Müller søgte gennem en målbevidst udgravningspolitik at belyse bestemte kulturgrupper ved undersøgelser af store højgrupper, f. ex. den store midtjyske gruppe af enkeltgravshøje ved Koldkur (Glob 1944, 184 f). Müller var også den første herhjemme, der søgte at se de enkelte mindesmærker og fund som led i en helhed og derudfra prøve at belyse mindre områders bebyggelseshistorie¹ og samfærdselsproblemer (Müller 1904, 1911, 1913–14, Hansen 1964). Det første større forsøg skyldes dog en historiker, Vilhelm la Cour

ARS HERRED, Holbæk amt.

Fig. 1. Diagram over registreringen af fund fordelt på de enkelte sogne i Ars herred, Holbæk amt. I dette og de følgende diagrammer er perioden før Therkel Mathiassens Holbækundersøgelse 1952/3 vist med åben signatur, Holbækundersøgelsen med lodret afstregning, og fund, der er tilkommet efter 1953 markeres med udfyldt signatur. Numrene henviser til Stednummerfortegnelse udgivet af Statens Lokalmuseumstilsyn 1961. 01 Kalundborg sogn, 02 Lille Fuglede, 03 Raklev, 04 Rørby, 05 Røsnæs, 06 Store Fuglede, 07 Svallerup, 08 Tømmerup, 09 Ubby, 10 Årby.

(1927), der brugte Sjælland som arbejdsområde. Både for ham og for Sophus Müller var gravhøjene det væsentligste kildemateriale, fordi det var helt tilfældigt, hvad der forelå af supplerende fundgrupper, og det til trods for at kun de færreste af højene umiddelbart lod sig datere. Diskussionen om bebyggelsesproblemer kom da også i høj grad til at centreres om netop højenes betydning, deres umiddelbare tilknytning til bebyggelsen, som Therkel Mathiassen har referet (1948, 100 ff). Han havde selv for begrænsede tidsafsnit lavet lignende studier i 1930-erne (1937 og 1939) og gik i 1942 i gang med de hidtil mest omfattende bebyggelsesundersøgelser herhjemme.

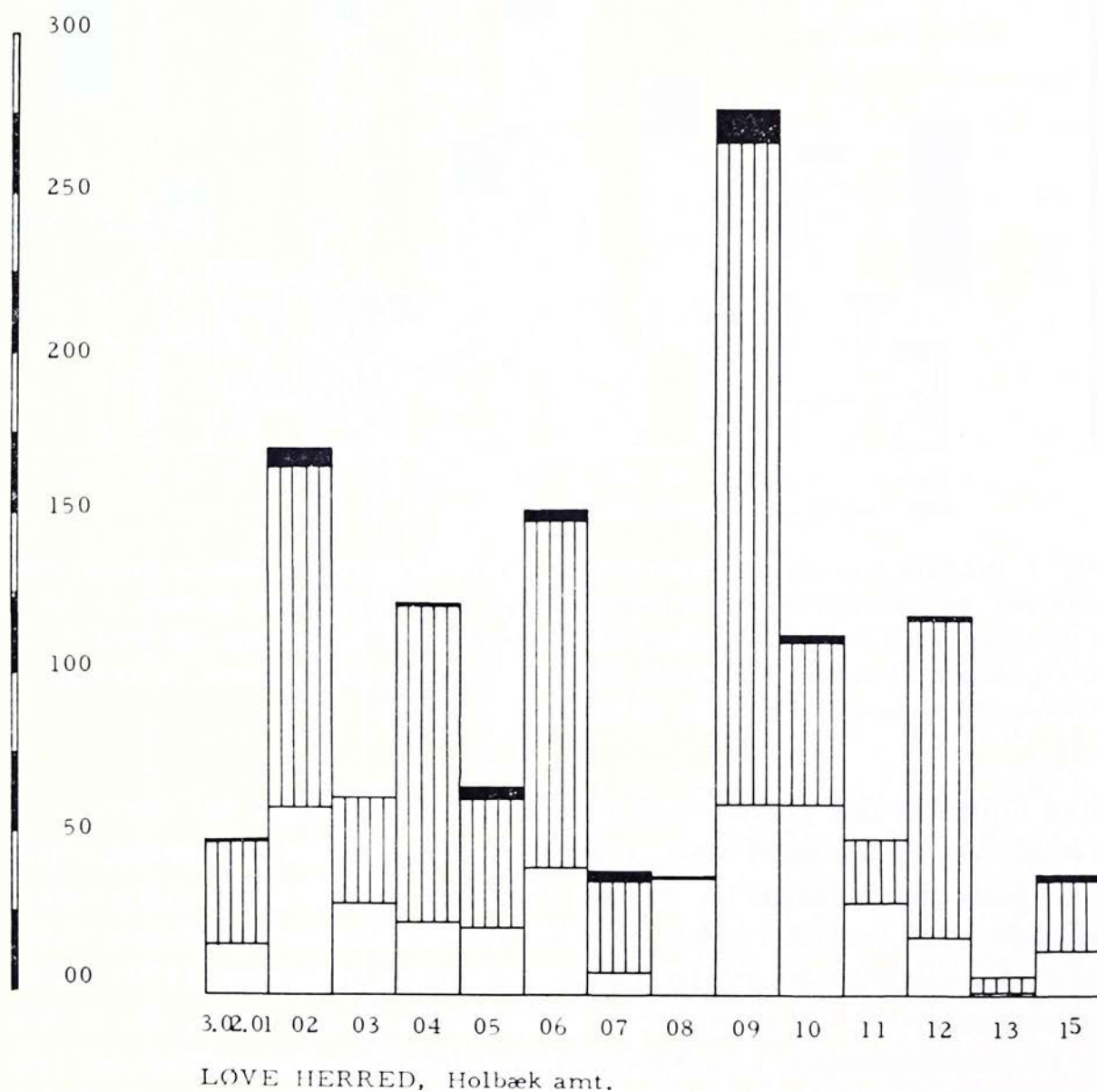

Fig. 2. Diagram over registreringen af fund i de enkelte sogne i Løve herred, Holbæk amt, forklaring se fig. 1. 01 Bakkendrup sogn, 02 Buerup, 03 Drøsselbjerg, 04 Finderup, 05 Gierslev, 06 Gørlev, 07 Hallenslev, 08 Havrebjerg, 09 Kirke Helsinge, 10 Reerslev, 11 Ruds Vedby, 12 Skellebjerg, 13 Solbjerg, 15 Ørslev.

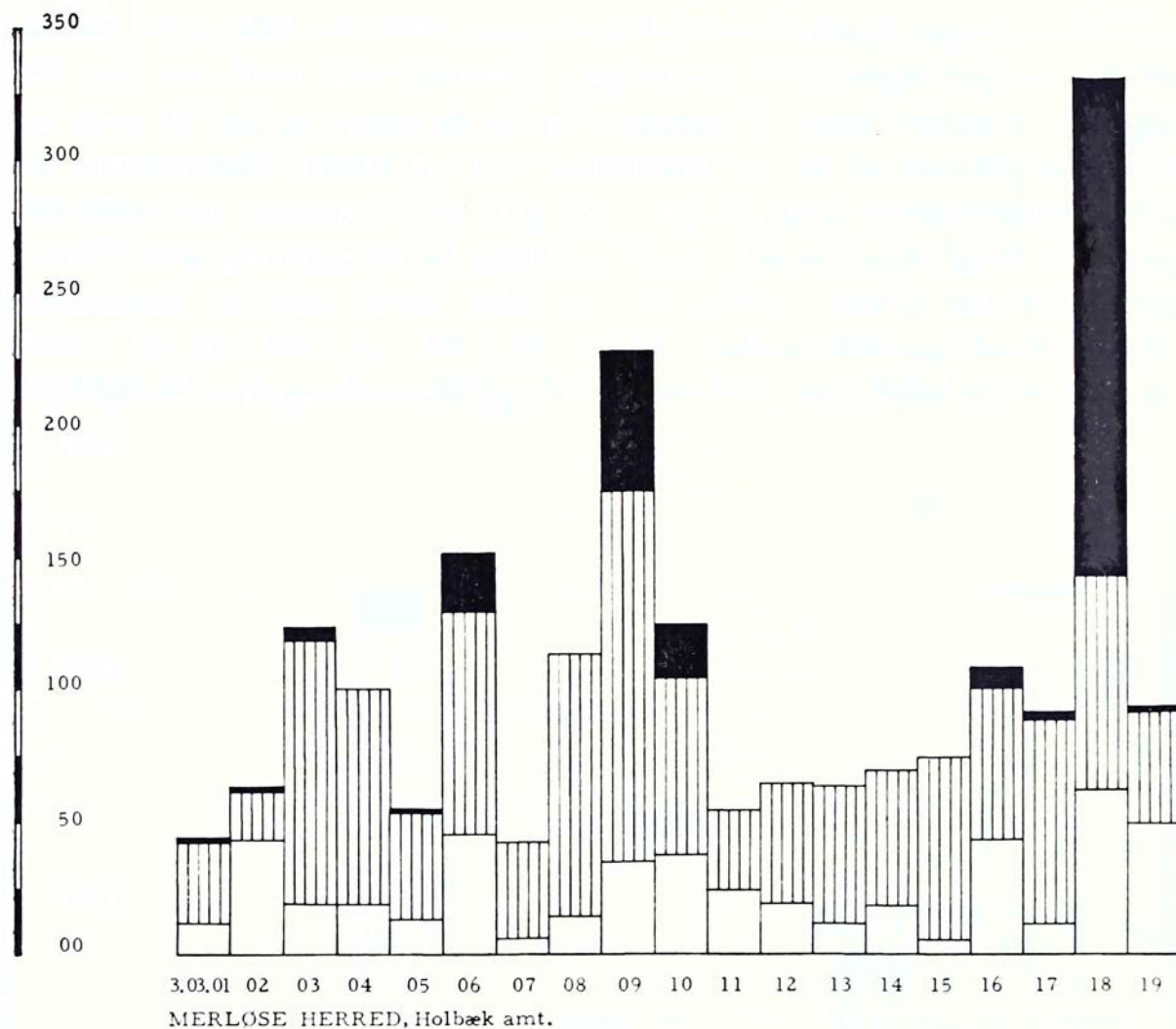

Fig. 3. Diagram over registreringen af fund i de enkelte sogne i Merløse herred, Holbæk amt, forklaring se fig. 1. 01 Butterup sogn, 02 Grandløse, 03 Holbæk, 04 Kirke Eskildstrup, 05 Kvanløse, 06 Niløse, 07 Nørre Jernløse, 08 Soderup, 09 Stenlille, 10 Store Tåstrup, 11 Sønder Asmindrup, 12 Sønder Jernløse, 13 Søndersted, 14 Søstrup, 15 Tersløse, 16 Tølløse, 17 Uggerløse, 18 Undløse, 19 Ågerup.

Han udstrakte den praksis, som mange amatørarkæologer har drevet – at koncentrere sig om deres hjemegn og afsøge den intensivt for historiske fund – og gennemførte i årene fra 1942 til 1954 med sin sædvanlige energi undersøgelsen af et vestjysk område på 1260 kvadratkilometer (publiceret 1948) og et norvestsjællandsk på 1695 kvadratkilometer (publiceret 1959). De to undersøgelser var på en måde en videreførelse af den tanke, der lå bag de herredsberejsninger, som Nationalmuseet fra 1873 gennemførte over hele Danmark, blot blev landskabet langt mere finkæmmet, såvidt det var muligt uden udgravninger.

Forskellen kan vel karakteriseres ved at herredsberejsningerne var mere præget af hestevognen som transportmiddel, mens Holstebro- og Holbæk-

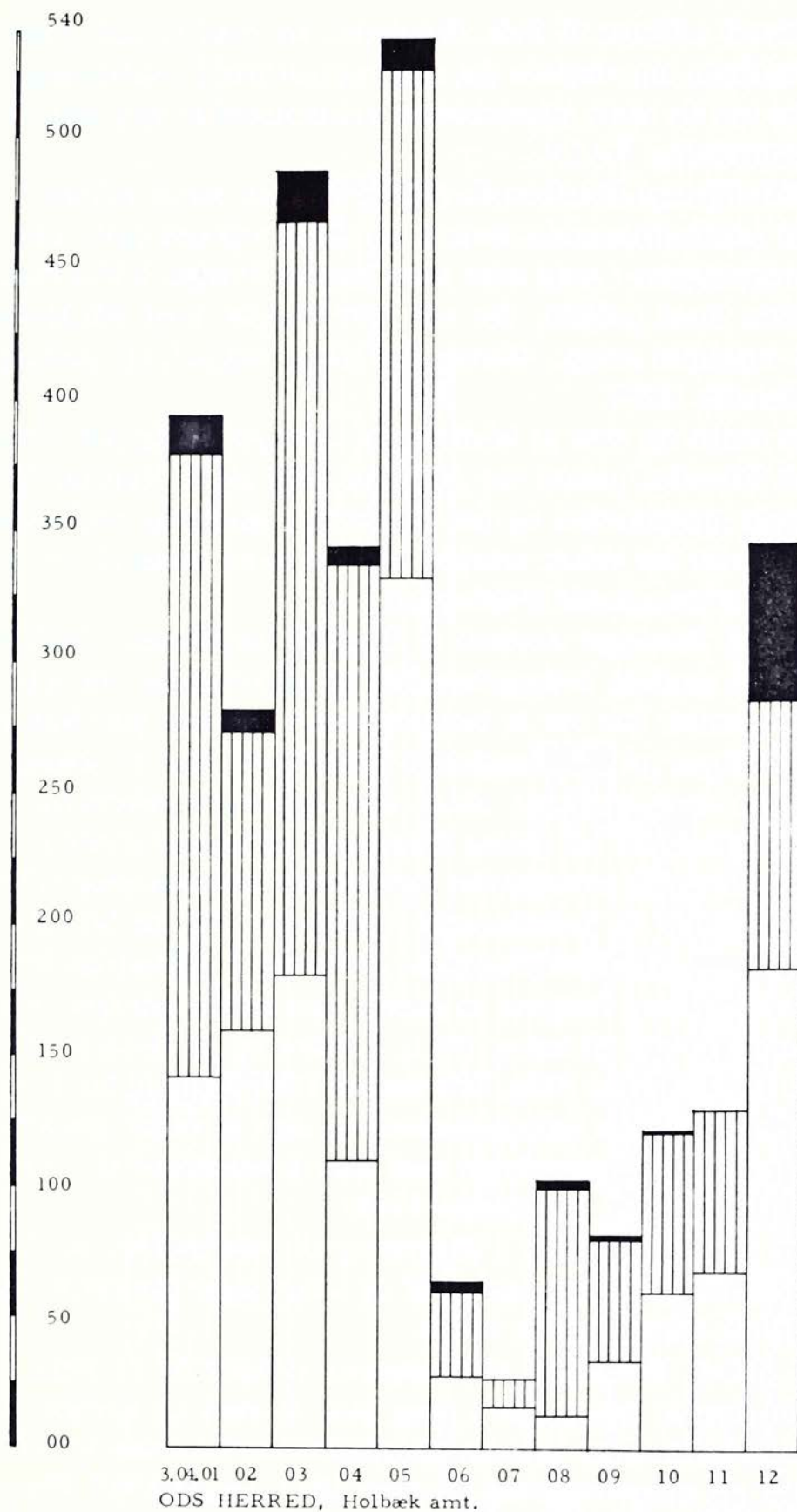

Fig. 4. Diagram over registreringen af fund i de enkelte sogne i Ods herred, Holbæk amt, forklaring se fig. 1. 01 Asnæs sogn, 02 Egebjerg, 03 Fårevejle, 04 Grevinge, 05 Højby, 06 Hørve, 07 Nykøbing S., 08 Nørre Asminderup, 09 Odden, 10 Rørvig, 11 Vallekilde, 12 Vig.

undersøgelserne udførtes til fods. Resultatet var også at helt andre fundkategorier kom frem, nu vrimlede det med bopladsfund i modsætning til tidligere, hvor det var de mere iøjnefaldende mindesmærker, der tæller i listerne, (se diagrammerne fig. 7–11)².

Therkel Mathiassen fremhævede (1948, 2 f) den større intensitet i beslægtede studier i vore nabolande, hvor f. ex. Knut Stjernas skole satte en bred landskabsundersøgelse i gang over store dele af Sverige. I Nordtyskland var Karl Kerstens store projekt, der var artsbeslægtet med Mathiassens, blot langt mere ambitiøst anlagt, allerede før krigen begyndt at resultere i publikationer (Kersten 1939).

Man kan undre sig over at Mathiassens to bøger stadig står alene i dansk arkæologisk litteratur, måske var den, især i det sidste bind mærkbare, meget ordknappe præsentation og den tabellariske opstilling medvirkende. Læsernes muligheder for videre arbejde med det store fundstof var ikke altfor gode på grund af manglende afbildninger.

Det var med berettiget stolthed at Therkel Mathiassen (1948, 4) kunne skrive at en så grundig bebyggelseshistorisk undersøgelse var ikke tidligere forsøgt her i landet. Det var et kæmpearbejde, der blev præsteret og det er måske forklaringen på de manglende efterfølgere. Der er simpelthen ikke kræfter til den slags projekter, sådan som opgaverne prioriteres idag. Kun for Fyns vedkommende har Erling Albrechtsen målbevidst stræbt efter et bedre bebyggelseshistorisk materiale for jernalderens vedkommende (1971).

I vore nabolande er prioriteringen anderledes (litt. se Strömberg 1969, 124 ff), den store »Landesaufnahme« fortsætter i Schleswig-Holstein med uformindsket styrke og fungerer så godt at man endog kan tage andre lige så krævende opgaver op. (Kersten 1951, Kersten og la Baume 1958, Hingst 1959, Hinz 1954, Ahrens 1966, Röschmann 1963, se hertil Hachmann 1963, 158 ff). I Sverige drives bebyggelseshistorie som et intimt samarbejde mellem kulturgeografer og arkæologer med spændende metodiske undersøgelser til følge (Lindquist 1968, Ambrosiani 1964).

Det store Norrlandsprojekt i tilknytning til udbygningen af elektricitetsforsyningen må også nævnes som et af de meget store projekter (Baudou og Björnstad 1968, tillige Baudou 1968).

I Norge drives tilsvarende undersøgelser (Hagen og Martens 1961) og Bergens Museum er netop gået i gang med et stort og spændende projekt på Hardangerviddens. Men især er det jernalderens bosættelsesproblemer, der har tiltrukket sig opmærksomhed (Hougen 1947, Hagen 1953, Herteig 1955, Rønneseth 1966, Myhre 1966 og Petersen 1933 og 1936). Udover de nævnte kunne flere andre publikationer trækkes frem, de skal blot tjene som eksempler.

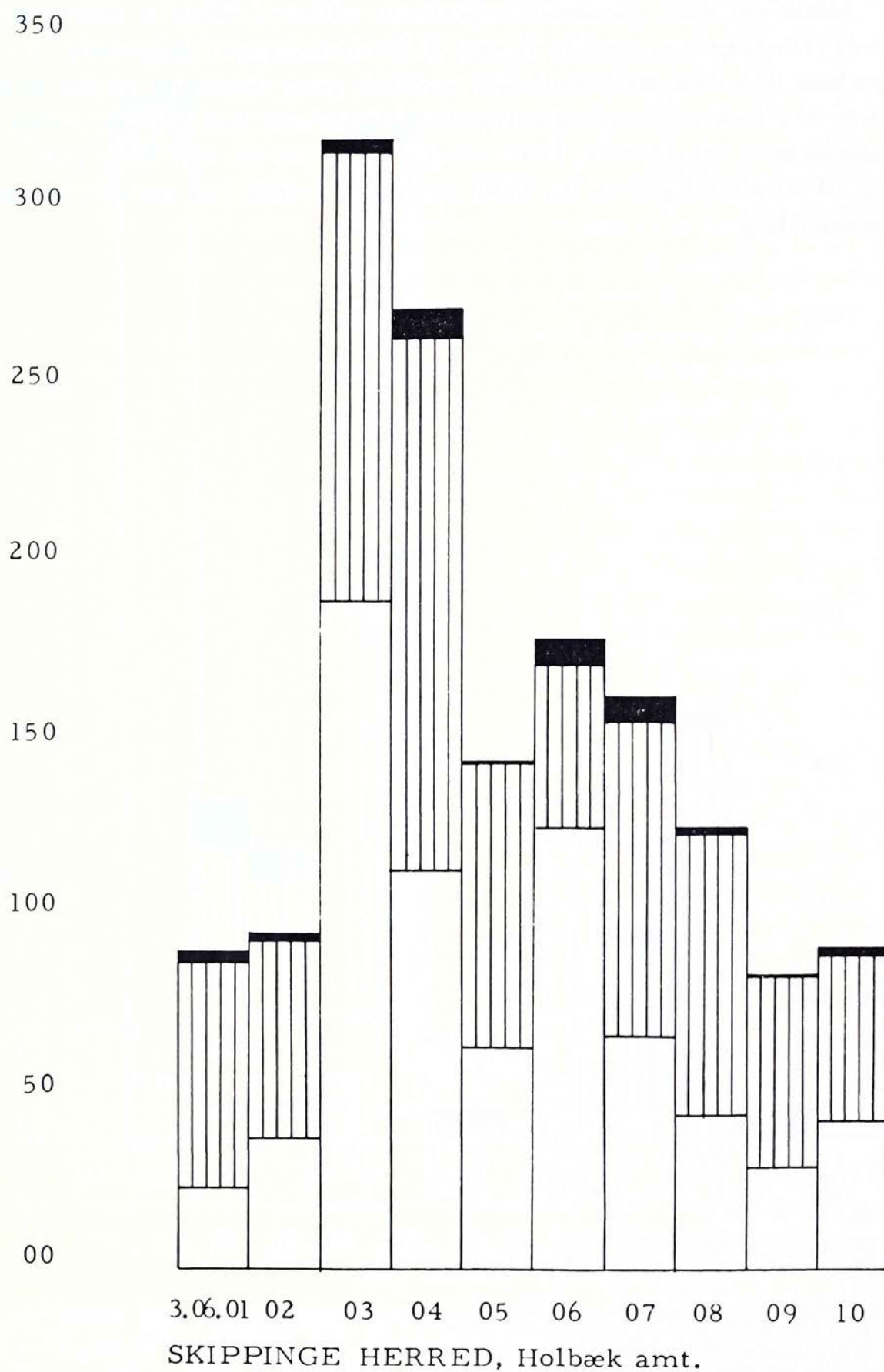

Fig. 5. Diagram over registreringen af fund i de enkelte sogne i Skippinge herred, Holbæk amt, forklaring se fig. 1. 01 Avnsø sogn, 02 Bjergsted, 03 Bregninge, 04 Føllenslev, 05 Holmstrup, 06 Jordløse, 07 Sejro, 08 Sarslev, 09 Viskinge, 10 Vørslev.

Måske det mest spændende experiment udføres i Skåne af Märta Strömberg (1961) over et område på kun 30 kvadratkilometer (Hagestad). Her nøjes man ikke med markvandring en enkelt gang, de samme marker besøges flere år i træk og overfladeiagttagelserne suppleres med prøvegravninger på næsten hver enkelt mark. Dette arbejde fortsætter for fuld kraft siden 1960 og vil uden tvivl give os det hidtil grundigste indblik i et områdes bebyggelsesudvikling.

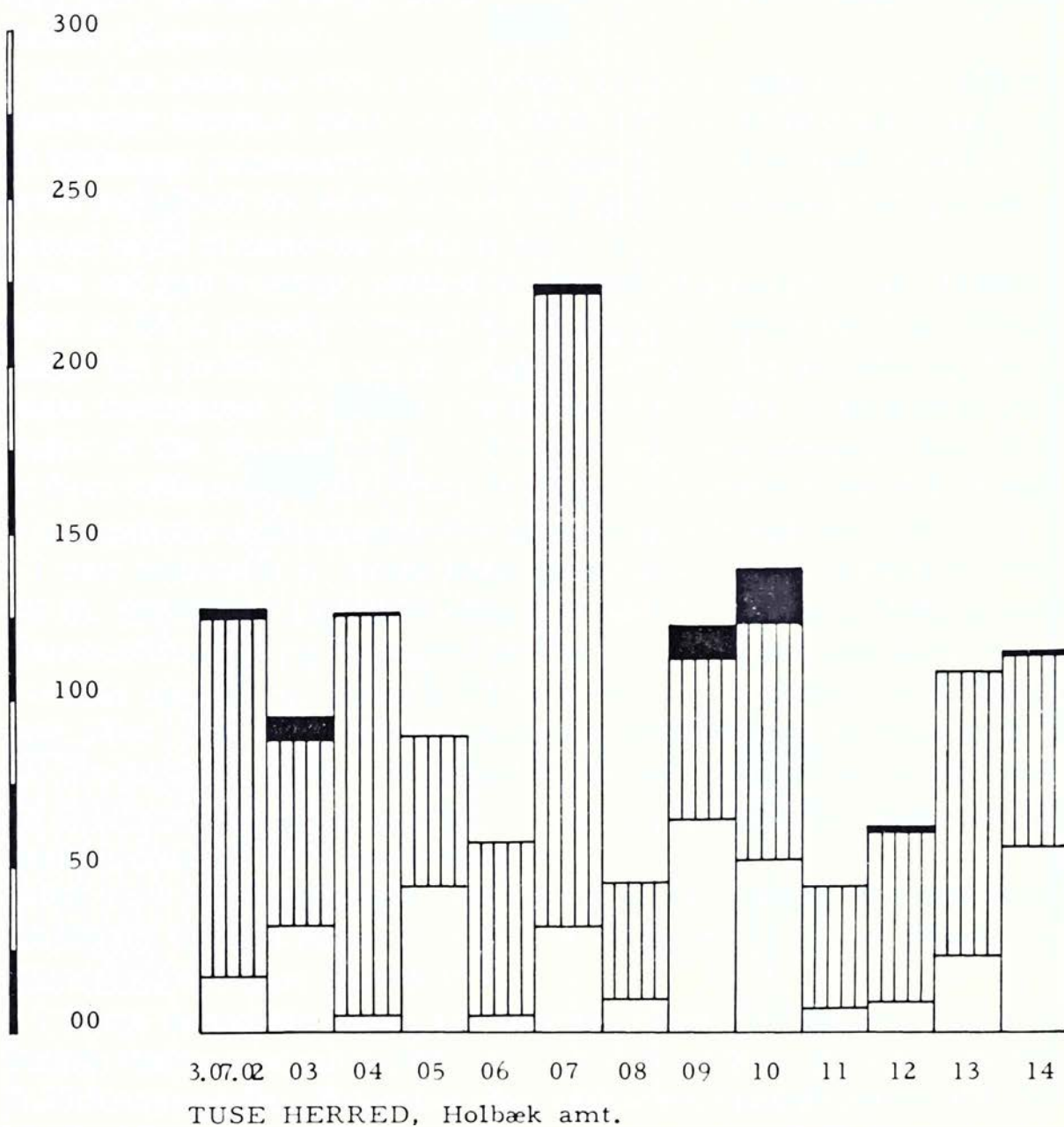
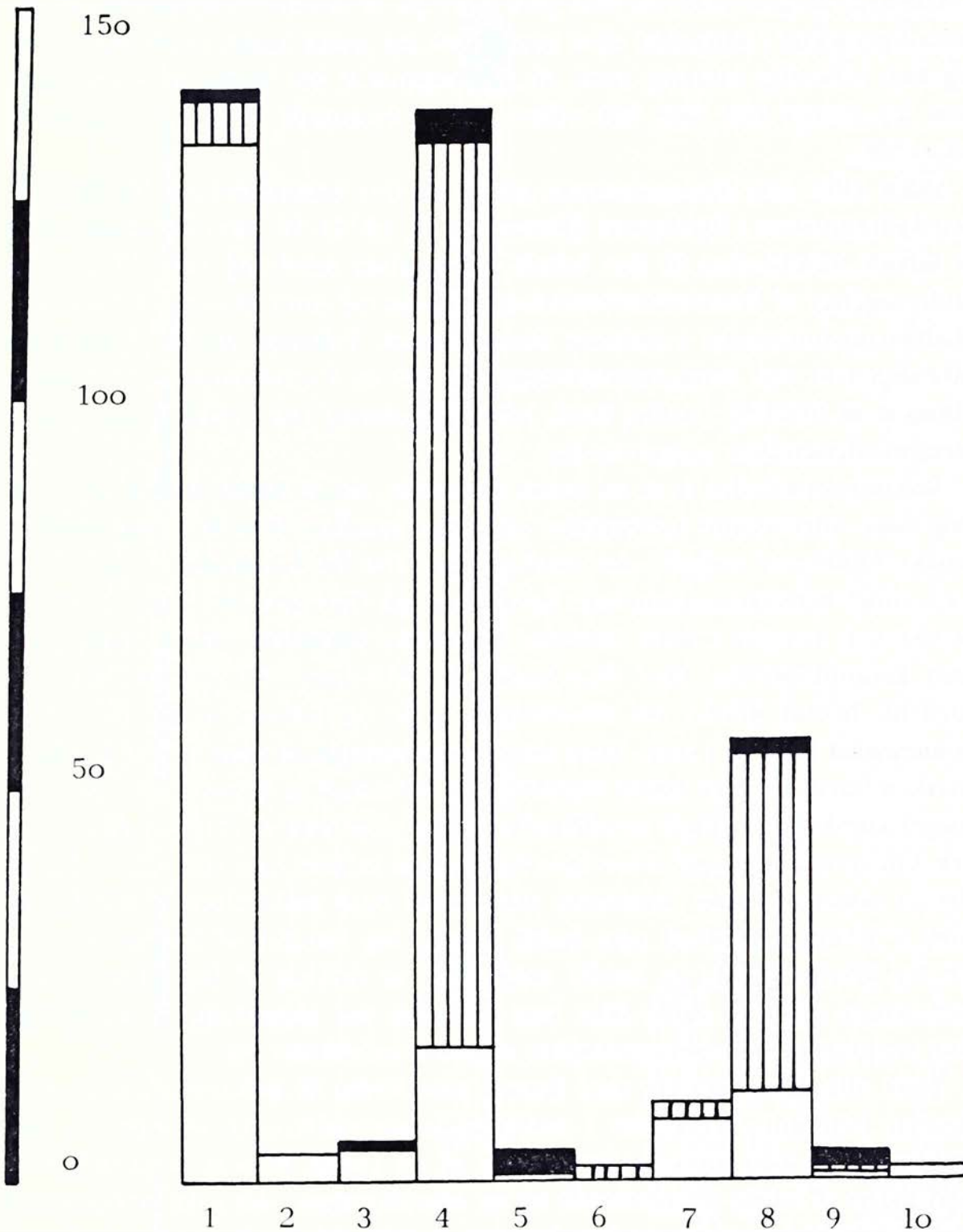

Fig. 6. Diagram over registreringen af fund i de enkelte sogne i Tuse herred, Holbæk amt, forklaring se fig. 1. 01 Frydendal, 02 Gislunge, 03 Hagested, 04 Hjembæk, 05 Hørby, 06 Jyderup, 07 Kundby, 08 Mørkøv, 09 Orø, 10 Skamstrup, 11 Stigs Bjerby, 12 Svinninge, 13 Tuse, 14 Udby.

3.04.01 Asnæs sogn Ods herred Holbæk amt

Fig. 7. Diagram over registreringen af fund i Asnæs sogn, Ods herred, fordelt på de samme tre indsamlingsperioder som fig. 1-6. Kolonne nr. 1 gravhøje, 2 dysser og jættestuer, 3 andre grave, 4 bopladser, overfladeopsamlinger såvel som udgravede, daterbare, 5 udaterbare bopladser med bålgruber, 6 depotfund, 7 mosefundne genstande (ikke depoter), 8 enkeltfundne genstande (ikke mosefund), 9 bautasten og helleristninger (enkeltfundne), 10 Middelalderfund.²

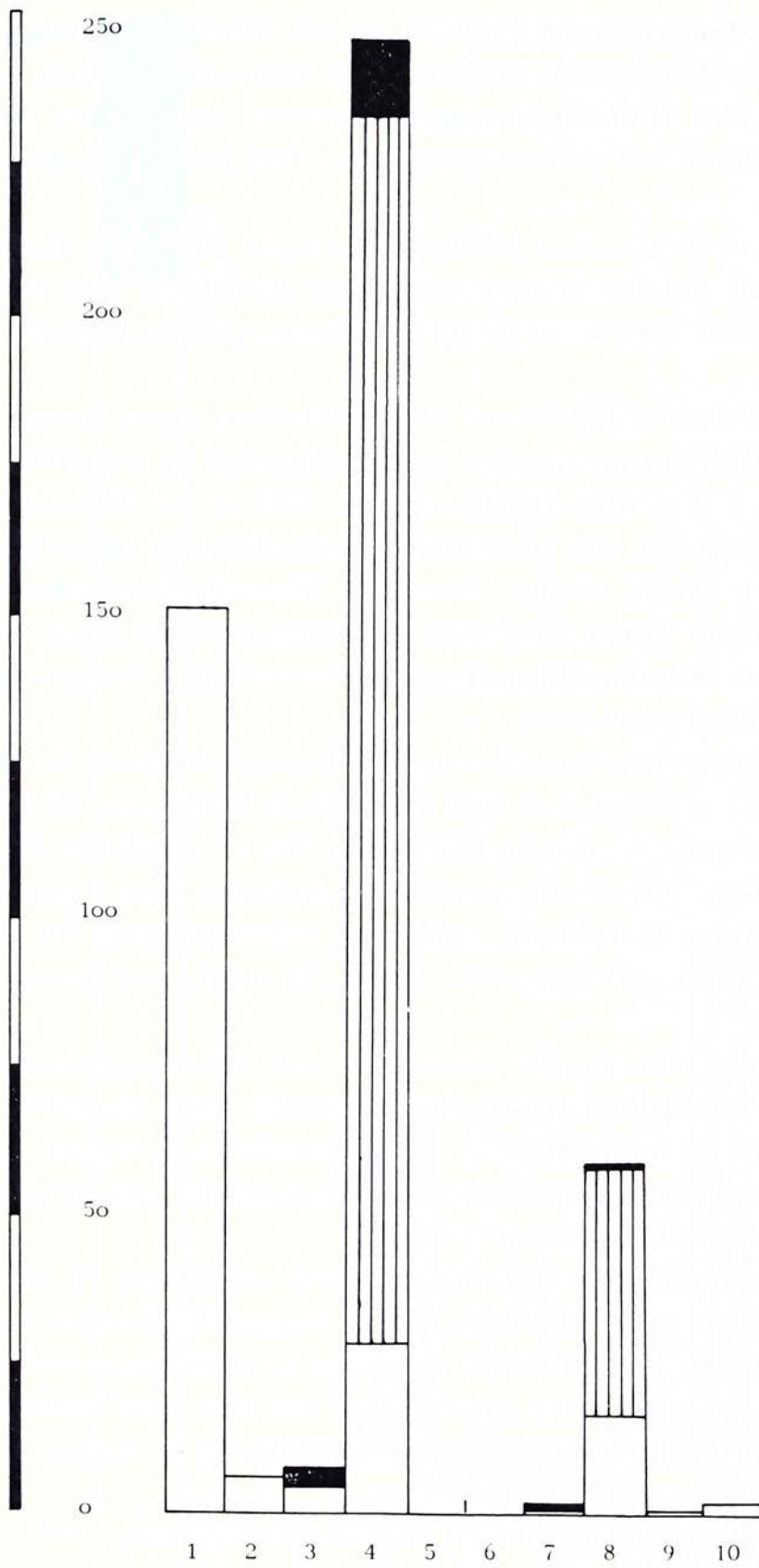
Uden på nogen måde at ville gøre krav på at komme i nærheden af Hagestad-projektet i intensitet eller iøvrigt, vil jeg gerne bruge et eksempel, som jeg har personlig erfaring med, til udgangspunkt for nogle bemærkninger, som jeg mener kan føre lidt videre i den slumrende danske bebyggelses-arkæologi.

Siden 1964 har Nationalmuseet gravet på den samme bronzealderboplads ved Jyderup skov i Odsherred (Thrane 1971, 1973). Vi har efterhånden søgt at udvide kendskabet til den lokale bebyggelses udvikling ved sideløbende undersøgelser af bronzealderboplads i Odsherred samt af et antal andre boplads og fundsteder i Jyderup skov-området. Udvalget er betydeligt mere tilfældigt end ved Hagestadundersøgelsen, det er fremkommet ved en kombination af tilfældigt meldte fund, lokale amatørers markvandring og egne terrainundersøgelser og gravninger.

Selvom det således er et ret spredt materiale, der er fremkommet, giver det dog visse interessante antydninger af hvilke mangler de ældre undersøgelser havde. Odsherred indgik i det område, som Therkel Mathiassen bearbejdede i sit andet bebyggelseshistoriske arbejde og på flere punkter kan det nu ses at der var mangler i dette arbejde. En række boplads, såvel flintplads, som keramikførende, blev ikke fundne i 1950-erne. Det kan skyldes flere forhold, hvoraf måske det væsentligste er at de samme marker ikke blev gennemgået flere år i træk. Hvis berejsningstidspunktet faldt sammen med at marken havde en ikke høstet afgrøde eller var udlagt til græsning, vil det være meget vanskeligt at finde overfladefund, der viser tilstedeværelsen af boplads. Grusgrave skal også overvåges hyppigt for at man kan være sikker på om der er noget at finde. Væsentlig var sikkert også indførelsen af dybdepløjning i 50-erne, hvorved nye, hidtil urørte, lag vendtes af ploven. Endelig er der tilsyneladende en række anlæg, der er dækket af for tykke jordlag ved senere erosion, så de ikke kan erkendes ved almindelig dyrkning men kun ved dybtgående anlægsarbejder, såsom vejudvidelser etc.

Hvis alle disse faktorer skal fjernes som kilder til usikkerhed, kræves en næsten konstant nærværelse i undersøgelsesområdet over en længere årrække. Dette kan normalt ikke klares af en enkelt person, men må gøres ved hjælp af lokale interesserede og en arbejdsgruppe, der i det mindste i en del af året er i området og kan foretage supplerende undersøgelser i et snævert samarbejde med den lokale befolkning.

En statistik over registreringen af mindesmærker og fund giver en klar støtte til dette synspunkt. Som udgangspunkt benytter jeg Holbæk amt, fordi vi her kan støtte os til Mathiassens store undersøgelse (1959) og desuden har egne erfaringer at bygge på. Tilvæksten kan deles i tre perioder, den første omfattende det, der blev registreret ved de første herredsrejser 1874–96 og

3.04.03 Fårevejle sogn Ods herred Holbæk amt

Fig. 8. Diagram over registreringen af fund i Fårevejle sogn, Ods herred. Se forklaring til fig. 7.

senere ved fredningsrejserne 1940–41 og ved tilfældige undersøgelser og anmeldelser inden Mathiassens undersøgelser. Den anden periode dækker de år i 1950-erne, som Holbækundersøgelsen varede, og omfatter det materiale, der blev registreret ved denne undersøgelse. Den tredje periode dækker tiden efter 1952².

Tendensen er meget ens i de forskellige sogne (fig. 1–6). Holbækundersøgelsen forøgede antallet af fundsteder med 30–300 %. Den senere fundtilvækst er minimal bortset fra de tilfælde, hvor specielle forhold medførte en større tilgang.

I Stenlille (Merløse herred no. 09) og Undløse sogne (samme herred no. 18) har en enkelt amatør fortsat i Mathiassens spor og registreret især stenalderboplads. I Vig sogn (Odsherred no. 12) er det Nationalmuseets just omtalte undersøgelser, der giver udslag og det kan lige bemærkes at de sorte felter ville være endnu mindre i Asnæs og Fårevejle (Odsherred no. 1 og 3), hvis ikke ingeniør Søren Gregersen og Nationalmuseet havde arbejdet her. I flere sogne er der simpelthen ingen fundanmeldelser kommet og ingen har arbejdet i terrainet siden 1952.

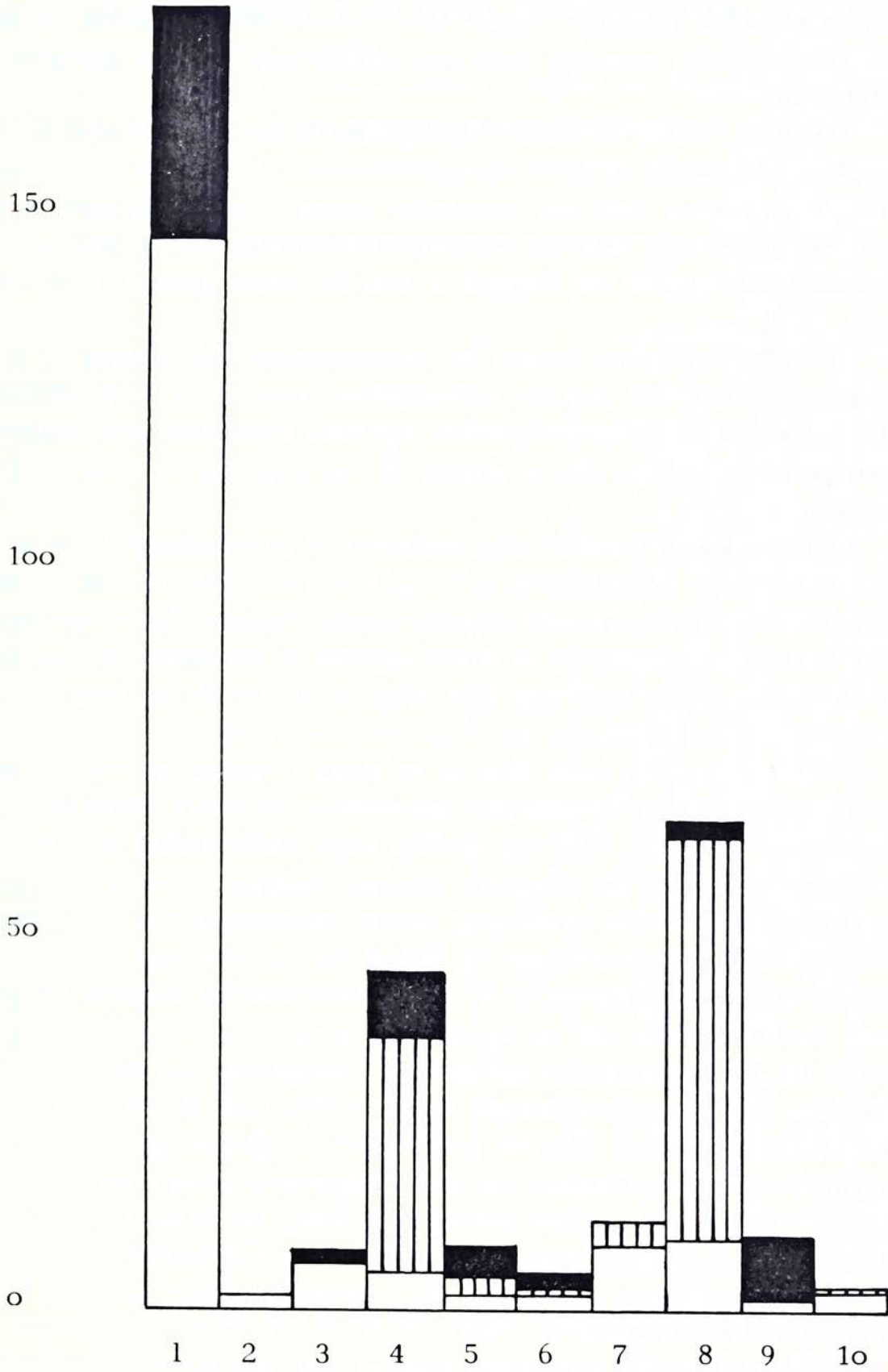
For at se hvor store forskelle der er i forholdet mellem de enkelte fundkategorier har jeg på fig. 7–9 søgt at analysere kolonnerne på en anden måde for et af herrederne, nemlig Odsherred. Her er tilvæksten delt op i de tre hovedafsnit sten-, bronze- og jernalder og indenfor disse i grave, boplads, offerlund og andre (enkeltfund, bautasten, helleristninger). Her er høje groft henregnet til bronzealderen uden hensyn til at de kan gemme stenaldersgrave.

Det viser sig, ikke ganske uventet, at den ældre registrering fortrinsvis tog sig af de umiddelbart synlige mindesmærker, høje og dysser, næsten alle grave fra sten- og bronzealder er henholdsvis høje og dysser og jættestuer. Mathiassens registrering omfatter langt overvejende bopladsfund og enkeltfund og i særlig grad flintførende pladser.

Den senere registrering omfatter en større procentdel af keramikførende pladser og pladser med bålgruber, som er undgået Mathiassens undersøgelse, formentlig fordi de først er pløjet op ved en ny dyrkningsmetodes indførelse.

Det er væsentligt at huske disse forhold når man skal beskæftige sig med områder, hvor der ikke foreligger nogen berejsning af samme art som Holbækundersøgelsen – og det er jo de fleste.

Märta Strömberg udtalte om sin Hagestadundersøgelse (1967, 117) at den ikke med det samme resultat til følge kunne sættes i gang i dag, da en stor del af anlæggene blev ødelagt i 1960-erne ved nye dyrkningsmetoder. Det er utvivlsomt rigtigt for såvidt det drejer sig om en »overfladisk« gennemgang af Holbækundersøgelsestype. Ved en intensiv undersøgelse som hendes egen

3.04.12 Vig sogn Ods herred Holbæk amt

Fig. 9. Diagram over registreringen af fund i Vig sogn, Ods herred, se forklaring til fig. 7.²

vil en gentagen afsøgning i nogen grad kunne afbøde skaderne. Hendes bemærkning er dog væsentlig, fordi den understreger at det er på høje tid, der sker noget.

Hvis man ønsker at ændre udgangspunktet for de arkæologiske studier, og hvis man ønsker at drive bebyggelseshistorie i Danmark, er det nødvendigt at gå i gang med helt anderledes intensive lokalundersøgelsesmetoder end det hidtil, mig bekendt, er praktiseret herhjemme. Tandtekniker Bent Jensens undersøgelse ved Løgstør er vist det eneste projekt af den ønskede art.

Her ligger en oplagt opgave for lokalmuseerne. De stedfaste arkæologer kan langt lettere end dem fra centralinstitutionerne se til at projekterne holdes i gang på de rigtige tidspunkter og holde kontakten med landmænd og entreprenører vedlige. Det er afgjort at man ikke når ret langt uden denne kontakt.

Nu kan jeg godt forestille mig reaktionen på de lokalmuseer, der kan komme på tale. Den vil formentlig gå ud på at det kan man umuligt overkomme, der vil være nok at gøre med at redde truede objekter. Det er naturligvis rigtigt, bortset fra at mange af de truede objekter er forsvundet før man opdager at de trues – netop fordi man ikke vidste at de var der og hvad der foregik i området. Det er således en ond cirkel, der skal brydes.

Jeg forestiller mig heller ikke at en sådan konstant og intensiv overvågning, gennemgang og revision kan gennemføres for et helt landskab som f. ex. Vendsyssel eller Fyn. Man må udvælge nogle undersøgelsesområder og koncentrere sig om dem og kun redde udvalgte objekter fra resten af museets arbejdsområde. Det står naturligvis enhver samvittighedsfuld arkæolog klart at disse redningsopgaver meget let kan gå hen og tage magten fra os. Men – ved en effektiv inddragning af de mange interesserede amatører i et projekt, som de forhåbentlig kan se berettigelsen i, og hvor de kan spille en aktiv rolle, må den professionelle arbejdskraft i vidtgående omfang kunne frigøres fra disse daglige markvandring – hvor forfriskende de nu ellers kan være for en museumsmand. Det må være muligt at tilrettelægge en arbejdsgang, der med en kraftanstrengelse fra såvel professionelle som amatører kan sikre vores grundmateriale i disse udvalgte områder. Jeg tror ikke det er heldigt at gennemføre disse bebyggelseshistoriske grundundersøgelser alene ved professionel arbejdskraft, rent bortset fra at finansministeren nok skal sørge for at det ikke lader sig gøre.

Et måske ikke helt uvæsentligt moment skal også nævnes: ved en intensiv registrering og overvågning vil man bedre være i stand til at sige til i tide når nye anlægsarbejder planlægges. Det medfører at man langt mere effektivt kan benytte sig af den nye fredningslovs paragraf 49 og derved forhåbentlig

sikre en forsvarlig behandling af de truede oldtidsanlæg. Man vil endelig kunne komme bulldozeren i forkøbet.

Hvis en væsentlig del af et lokalmuseums arbejde skal lægges i projekter af den her skitserede art, bliver kriterierne for udvælgelsen af selve under-

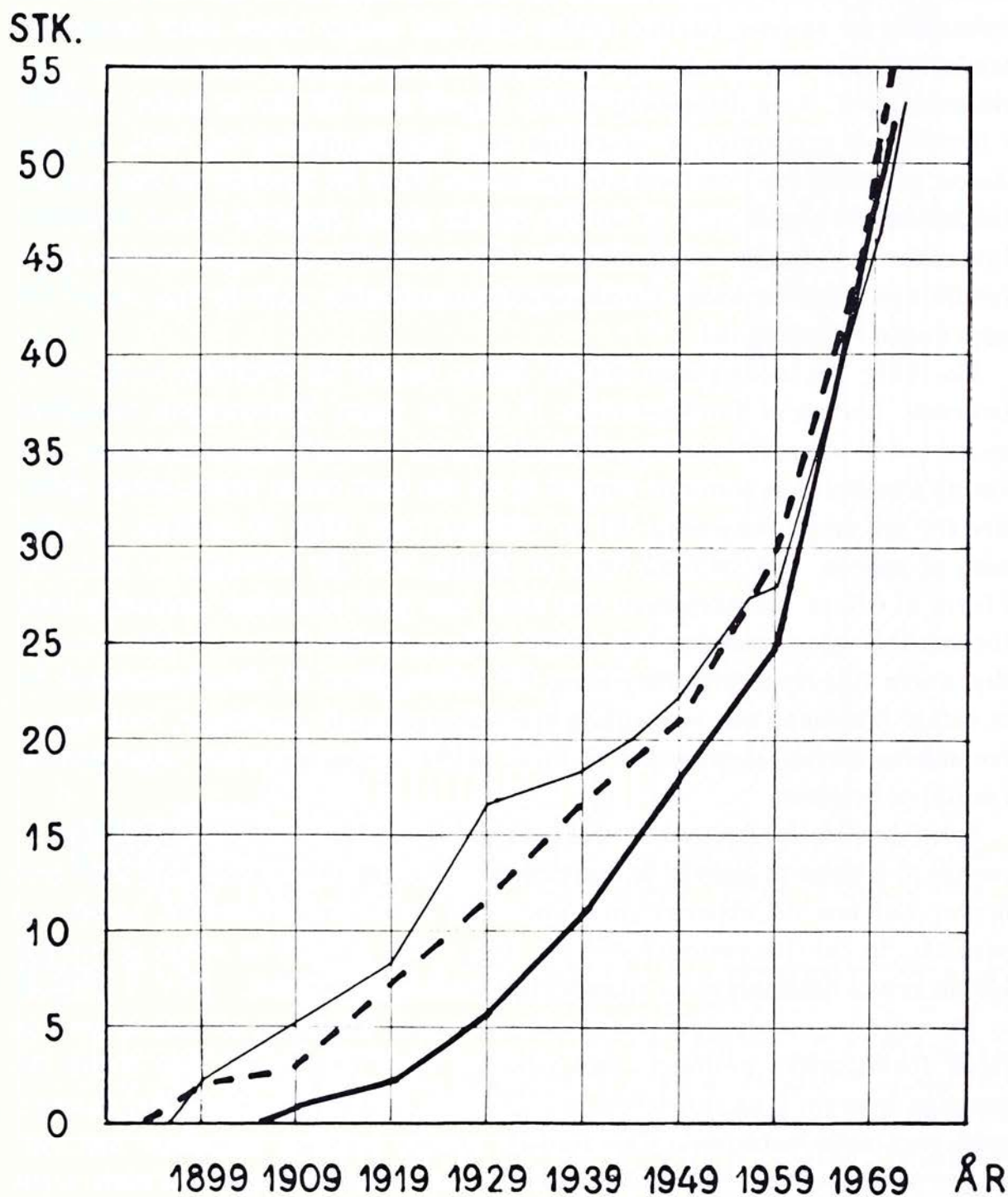

Fig. 10. Kurve over opdagelsen af bronzealderbopladsler med keramik i Danmark siden 1894. Tynd linie – Fyn, tyk linie – Sjælland og Samsø, punkteret linie – Jylland. Denne figur viser sammen med fig. 11 at man også på landsbasis kan følge ganske de samme tendenser, som er illustreret i diagrammerne 1–9 for bestemte kildegrupper.

søgelsesområderne meget vigtige. Man binder sig for en årrække, og forkerte valg lader sig ikke nemt rette, fejlene vil være sket. Hvilke fordringer skal da tilgodeses?

Områderne må udvælges så de bliver repræsentative for den landsdel de tilhører. De skal tjene som model for bedømmelsen af de områder, der ikke behandles på samme kærlige måde. Man må derfor kræve såvel forskellige landskabstyper som forskellige fundtyper repræsenteret i områderne (se Mathiassen 1948, 4 og Strömberg 1961). Jeg vil anse det for en fordel, hvis der i forvejen er registreret et væsentligt antal mindesmærker og fund, der kan danne grundlag for den første bedømmelse. Hvis de mangler er der kun det landskabelige grundlag at gå ud fra, og det skulle ligesåvel kunne tilgodeses i områder med mange mindesmærker. Rent metodisk bør også tilsyneladende fundfattige områder indgå i undersøgelsesområderne, men de bør næppe udgøre nogen væsentlig del.

En tidlig udgravningsaktivitet vil kunne betyde en væsentlig forøgelse af bestemte perioders fundmateriale. F. ex. er yngre bronzealders urnegrave overvejende udgravet i forrige århundrede, da overpløjningen af højene ikke var så fremskreden som nu. Om 50 år vil det være ældre bronzealders grave, der for en meget væsentlig del er udslettet som følge af nutidens nedpløjning af højene. Det vil også være en fordel, hvis der foreligger et materiale i form af tidlige matrikelskort, idet disse kan give væsentlige oplysninger om forsvundne mindesmærker og danne udgangspunkt for en bedømmelse af den nyere tids dyrknings betydning for ødelæggelsen af oldtidsminderne. På et tidligt tidspunkt bør medvirken fra kulturgeografer, geologer, zoologer og botanikere sikres, så man får et bredt spektrum og et solidt udgangspunkt i nutidens bestand.

Selve udvælgelsesprocessen kan næppe overlades en enkelt mand, det er næsten for tungt et ansvar at bære alene. Det må være rimeligt at man indhenter råd hos de eksperter, der findes på centralinstitutionerne, således at man får de enkelte perioder dækket. Det nytter jo ikke at vælge et område udelukkende fordi der er en spændende stenalderbebyggelse.

De områder man vælger, bør kunne bruges til belysning af forholdene i de fleste forhistoriske perioder. Det vil også være rimeligt at tage fredningsmæssige hensyn, f. ex. koble de arkæologiske undersøgelsesområder sammen med eventuelle naturparker og fredede arealer i øvrigt, idet disse kan fungere som en slags arkæologisk reserve, hvor problemstillinger kan undersøges i ro og mag engang i fremtiden, når det øvrige land i undersøgelsesområderne er bebygget eller udforsket. Måske skal man simpelthen forlange sådanne områder udlagt i tilknytning til de udvalgte områder.

Når områderne er udvalgt, forestiller jeg mig, at man på lokalmuseerne

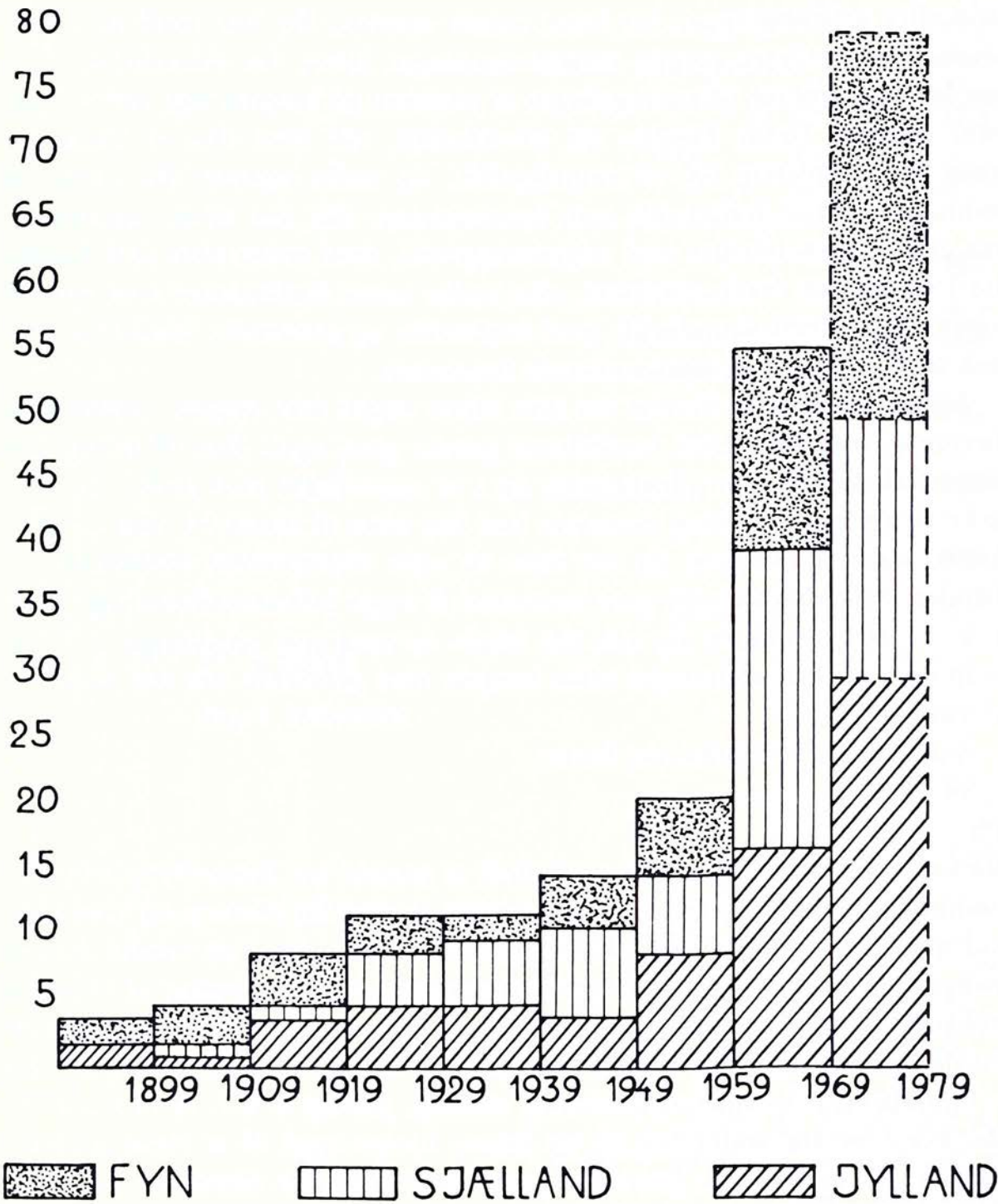

Fig. 11. Diagram over de samme fund som er vist i fig. 10. Prognosen for 1970–1979 er gjort op efter optælling af fundene fra 1970–1972 for Fyn og for 1970– medio 1971 for Sjælland og Jylland. De årlige gennemsnitstal er derpå multipliceret med 10. Denne opstilling viser måske tydeligere end fig. 9 hvornår det voldsomme spring i tilvæksten sætter ind. Nok kan en del fund fra Vestjylland siden sidst i 1960-erne tilskrives en speciel udgravningsmetodik, men den giver ikke noget væsentligt udslag i statistikken. Det er de samfundsbedingede fundårsager, der slår igennem i 1950-erne, offentlige jordarbejder og navnlig dybdepløjningen.

nedsætter arbejdsgrupper for hvert enkelt område. De kan bestå af 1 museumsassistent og en gruppe amatørarkæologer. Mens den videnskabelige leder har ansvaret for tilrettelægningen af projektet på længere sigt, metode o.l., skal gruppen kunne fungere ret selvstændigt, når først den er kommet i gang. Til supplering bør så naturfagsfolk, og andre eksperter fra andre fag inddrages i såvel feltarbejde som bearbejdning. Når det bliver nødvendigt, må grundstaben udvides med udgravningshold, hvad enten disse skal komme fra lokalmuseet, Nationalmuseet, eller andre større institutioner med specialviden. Et snævert samarbejde med landsarkiv og eventuelle lokalarkiver vil nok også give gode resultater allerede fra starten.

Jeg er ganske klar over at det ikke bliver nogen nem opgave, indsatsen er betydelig, men det bliver resultaterne ganske givet også. Den vil tvinge museumsfolkene ind i en planlægning og i et samarbejde med andre fag, som ikke rigtigt eksisterer idag, men som kun kan blive til fordel for dem. Den vil kræve øgede ressourcer, da der ikke vil være tilstrækkeligt mandskab forhånden. Men den vil også gøre museerne til noget helt anderledes dagligdags i de udvalgte områder, og hvis det følges op med små udstillinger o. l. kan man opnå en helt anderledes intim kontakt med publikum end den museerne er vant til.

Sidst, men ikke mindst, det haster.

PS.

På Odense Universitet er der nu indledt et projekt for Sydvestfyns bebyggelsehistorie baseret på et samarbejde mellem Institut for Historie og Samfundsvidenskab og Fyns Stiftsmuseum. Forehavendet er endnu i sin vorden, kun de indledende øvelser i form af arkivgennemgang og udskrivning af sognebeskrivelse på kort, er undervejs. Da Odense Universitet endnu savner en række discipliner, indbydes herved interesserede forskere fra nærbeslægtede fag – kulturgeografi, stednavneforskning, økologi, geologi o. s. v. til et samarbejde. Forskere fra andre fag vil nu kunne hjælpe med til at finde afgrænsningen af området, så relevante problemstillinger for deres fag også kan belyses. Foreløbig er et område fra Assens til Fåborg, groft sagt, udpeget som undersøgelsesområde, men det er muligt at en indsnævring senere vil blive nødvendig eventuelt således at flere undersøgelsesfelter udvælges indenfor området ligesom Ambrosiani 1964.

Det er meningen at området bør belyses så bredt som muligt, og at linierne fra oldtiden skal forfølges op imod nutiden ved historiske undersøgelser f. ex. Projektet foregår som et kombineret undervisnings- og forskningsprojekt, således at studenterne inddrages i alle led af undersøgelsen.

Samtidig med at Sydvestfyn således søges underkastet en organiseret re-

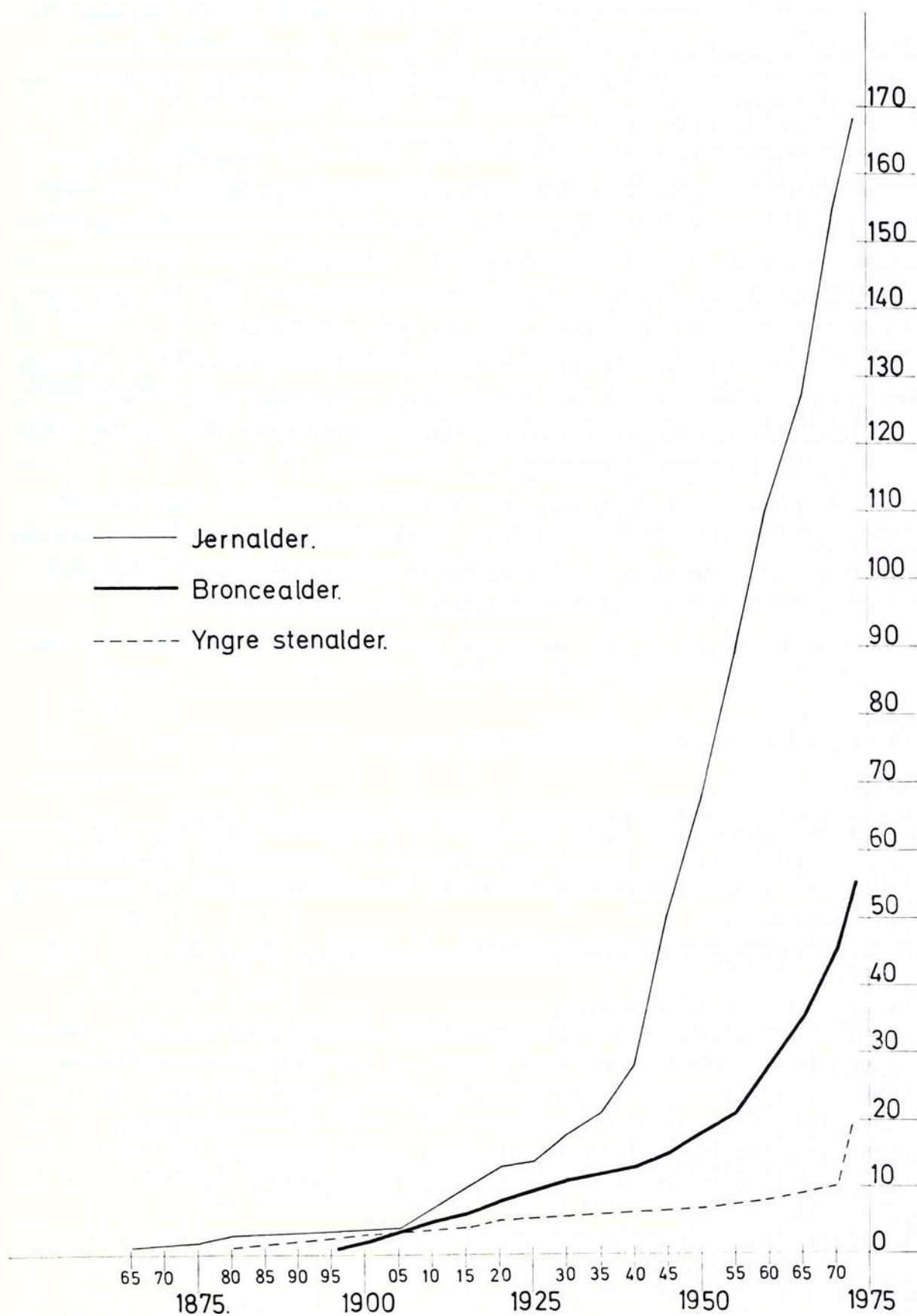

Fig. 12. Tilvæksten af keramikførende bopladser fra Fyn ÷ Langeland, fordelt på 5 års perioder for de tre hovedafsnit. Jernalderkurven bygger på Albrechtsen 1971 og senere tilkomne fund, de to andre på upubliceret materiale på Nationalmuseet og Fyns Stiftsmuseum. Formentlig mangler der et par fund på stenalderkurven. Bemærk, hvorledes jernalderkurven stiger fra og med 1940 da Erling Albrechtsen begyndte sit målrettede arbejde, mens de andre kurver først stiger senere. Forskellen må betyde at fundforholdene ikke er de samme for de tre grupper.

gistrering, har Stiftsmuseet indledt et samarbejde med de fynske amatørarkæologer om registrering af andre dele af Fyn. Til dette arbejde benyttes de skemaer, som Bent Jensen, Løgstør, har udarbejdet for sine tilsvarende undersøgelser på Løgstøregnen.

Denne registrering bliver mere tilfældig, bestemt af de enkelte deltageres bopæl. De gennemgår deres hjemsogne, og indsamlingen søges iøvrigt organiseret parallelt med Sydvestfynsundersøgelsen således at resultaterne bliver sammenlignelige. Det ville være ønskeligt at undersøge flere områder i sammenhæng samtidigt, således at Sydvestfynsundersøgelsen ikke blev den eneste af det omfang, men i øjeblikket kan det ikke overkommes. F. ex. ville det rent metodisk være interessant at gennemgå Gudmeområdet for at sammenligne nutidens fundforhold med kammerherre Sehesteds indsamling i 1870-erne (Sehested 1878 og 1884). Hans undersøgelser modsvarer ganske i metode det, som nu søges gennemført.

Indtil videre må vi nøjes med den mere spredte indsats, som amatørerne kan yde, men derved får vi også en række tilfældigt valgte eksempler på forholdene på andre dele af Fyn, så det bedre kan bedømmes hvorvidt forholdene på Sydvestfyn er repræsentative for øen som helhed.

De kommende år vil vise om vi har gabet for højt – jeg håber det ikke.

Noter

1 Med bebyggelsehistorie forstås her studiet af bebyggelsens udvikling i oldtiden og historisk tid set i forhold til landskabet, udnyttelsen af de økologiske ressourcer og fordelingen af de forskellige bebyggelsesenheder i forhold til jordbund, til hinanden og til samfærdselsveje.

Om definitioner iøvrigt Stjernquist 1968 med henvisning til Jankuhn 1952, 1955 og 1965.

2 Bemærkninger til diagrammerne.

Skellet mellem den første indsamlingsperiode og den anden (Holbækundersøgelsen) er svært at drage exakt. En række fund er indført af Therkel Mathiassen og hidrører fra hans egne undersøgelser som indledning til Holbækundersøgelsen. Disse fund skulle nok rettelig lægges sammen med fundene fra selve Holbækundersøgelsen. Af nemheds grunde har jeg draget skellet der, hvor Therkel Mathiassen selv har markeret det i sognebeskrivelsesteksten med overskriften: Supplement til sognebeskrivelsen ved stud. mag. NN 1953.

Trækker man de pågældende fund fra tallene i den første indsamlingsperiode op til 1952/3 kommer modsætningen mellem fundtyperne og fundtallene stærkere frem. Således er 10 af bopladsfundene i Asnæs sogn (figur 7) i den første indsamlingsperiode registreret af Therkel Mathiassen og ligeledes 8 enkeltfund og 5 mosefund. De skulle altså lægges til fundene i den anden undersøgelsesperiode; så bliver der ikke mange fund tilbage af de tre fundkategorier i tiden før 1952.

For både fig. 7 og 9 gælder det at de få fund i kolonne 4 omfatter store, keramikførende bopladser (Gregersen 1964, Liversage 1967, Thrane 1971), så de er ikke umiddelbart sammenlignelige med bopladsfundene fra Holbækundersøgelsen, der næsten alle er ganske små flintpladser registreret ved overfladeopsamling. Til de kvantitative forskelle, som diagrammerne udtrykker, skal der altså tillige lægges kvalitative forskelle.

Den overraskende store tilvækst af gravhøje i Vig sogn (Fig. 9 kolonne 1) skyldes at højene ligger i tæt skov og ikke tidligere har været tilgængelige.

Litteratur

- Ahrens, C. 1966, *Vorgeschichte des Kreises Pinneberg und der Insel Helgoland, Neumünster.*
- Albrechtsen, E. 1970, *Den ældre jernalders bebyggelse på Fyn, Kuml 1970, 123 ff.*
- Ambrosiani, B. 1964, *Fornlämningar och bebyggelse, Studier i Attundalands och Södertörns förhistoria, Uppsala.*
- Baudou, E. 1968, *Forntida bebyggelse i Ångermanlands kustland, Arkiv för norrländsk Hembygdsforskning XVII, Örnsköldsvik.*
- Baudou, E. og Björnstad, M. 1968, *Forskningsprojektet Norrlands tidiga bebyggelse, Fornvännen 1968, 178 ff.*
- Friis Johansen, K. 1927, *anm. af la Cour 1927, Hist. Tidsskrift 9, III, 497–513, København.*
- Glob, P. V. 1944, *Studier over den jyske Enkeltgravskultur, Aarbøger f. nord. Oldkyndighed og Historie 1944.*
- Gregersen, S. 1964, *Skamlebæk i Oldtiden. Museet for Holbæk og Omegn, Årsber. 1963–64, 12 ff.*
- Hachmann, R. 1963, *anmeldelse af Kersten og la Baume, 1958 og Hingst, 1959 i Germania 41, 158 ff.*
- Hagen, A. 1953, *Studier i jernalderens gårdssamfund, Universitetets oldsaksamlings Skrifter IV, Oslo.*
- Hagen, A. og Martens, I. 1961, *Arkeologiske undersøkelser langs elv og vann, Norske Oldfunn X, Oslo.*
- Hansen, V. 1964, *Landskab og Bebyggelse i Vendsyssel. Kulturgeografiske Skrifter 7, København.*
- Herteig, E. A. 1955, *Bidrag til jernalderens busetningshistorie på Toten, Skrifter utg. av d. norske videnskapsakademi i Oslo II, Hist.-filos. klasse, Oslo.*
- Hingst, H. 1959, *Vorgeschichte des Kreises Stormarn, Neumünster.*
- Hinz, H. 1954, *Vorgeschichte des nordfriesischen Festlandes, Neumünster.*
- Hougen, B. 1947, *Fra Seter til gård, Oslo.*
- Jankuhn, H. 1952, *Besiedlung und Wirtschaft der älteren Eisenzeit im westlichen Ostseebecken, Archaeologia Geographica 3, 23 ff, Hamburg.*

- 1955, Methoden und Probleme siedlungsarchäologischer Forschung, Arch. Geogr. 4, 73 ff.
- 1965, Siedlungsarchäologie als Forschungsaufgabe, Probleme der Küstenforschung, 8, 2 ff.
- Kersten, K. 1939, Vorgeschichte des Kreises Steinburg, Neumünster.
- 1951, Vorgeschichte des Kreises Herzogtum Lauenburg, Neumünster.
- og la Baume P. 1958, Vorgeschichte der nordfriesischen Inseln, Neumünster.
- la Cour, V. 1927, Sjællands ældste Bygder, København.
- Lindquist, S. O. 1968, Det förhistoriska kulturlandskapet i östra Östergötland, Studies in Northern European Archaeology 2, Stockholm.
- Liversage, D. L. 1967, En boplads fra jernalderen ved Hemshøjgård, Vig. Museet for Holbæk og Omegn, Årsber. 1966–67, 31 ff.
- Mathiassen, T. 1937, Gudena-Kulturen, Aarbøger for nordisk Oldkyndighed og Historie 1937, 1 ff. København.
- 1939, Bundsø, En yngre Stenalder Boplads paa Als, Aarbøger 1939, 1 ff, København.
- 1948, Studier over Vestjyllands Oldtidsbebyggelse, Nationalmuseets Skrifter, København.
- 1959, Nordvestsjællands Oldtidsbebyggelse, Nationalmuseets Skrifter, København.
- Myhre, B. 1966, anm. af Rønneseth 1966, Stavanger Museums Årbok 1966, 53–96, Stavanger.
- Müller, S. 1904, Vei og Bygd i Sten- og Bronzealderen, Aarbøger f. nord. Oldkynd. og Hist. 1904, 1 ff, København.
- 1911, Vendsyssels-Studier, Aarb. f. nord. Oldk. og Hist. 1911, 233 ff, København.
- 1913, Sønderjyllands Stenalder, Aarb. 1913, 169 ff.
- 1914, Sønderjyllands Bronzealder, Aarb. 1914, 195 ff.
- Overgaard, N. 1932, Vestjyllands Oldtidsbebyggelse, Jyske Samlinger 5,1.
- Petersen, J. 1933, Gamle gårdsanlegg i Rogaland I, Instituttet for sammenlignende Kulturforskning ser.B XXIII, Oslo.
- 1936, Gamle gårdsanlegg i Rogaland II, sstds. ser. B XXXI.
- Röschmann, J. 1963, Vorgeschichte des Kreises Flensburg. Neumünster.
- Sehested, N. F. B. 1878, Fortidsminder og Oldsager fra Egnen om Broholm, København.
- 1884, Archæologiske Undersøgelser 1878–1881, København.
- Stjernquist, B. 1968, Zur Problematik der siedlungsarchäologischen Forschung, Studien zur europäischen Vor- und Frühgeschichte, Neumünster, 390 ff.
- Strömberg, M. 1961, Eine siedlungsgeschichtliche Untersuchung in Hagestad,

Südost-Schonen, Meddelanden från Lunds Universitets Museum, 1961, 123 ff, Lund.

– 1967, Undersökningarna rörande Hagestad i Skåne, Kuml 1967, 117 ff, Århus.

Thrane, H. 1971, En bronzealderboplads ved Jyderup Skov i Odsherred, Nationalmuseets Arbejdsmark 1971, 141 ff, Odense.

– 1973, En bronzealderbygd ved Jyderup skov, Odsherred, Årb. Hist. Samfund for Holbæk amt 1972, 27 ff.